

Слободан Г. Марковић: BRITISH PERCEPTIONS OF SERBIA
AND THE BALKANS 1903-1906
Paris, 2001, стр. 247

Један од најталентованијих младих српских историчара, Слободан Г. Марковић, након врло запажених радова представио се недавно и првом књигом, која представља проширену верзију његовог магистарског рада одбрањеног у јуну 2000. године на Факултету историје Универзитета у Кембриџу. Студије историје Слободан Марковић је завршио на Филозофском факултету у Београду као један од најбољих студената у више генерација. Готово енциклопедијско образовање, задивљујуће за још врло младог човјека, и перфектно познавање енглеског језика препоручили су Слободана Марковића за постдипломске студије на чувеном Универзитету у Кембриџу. Он их је успешно завршио, оставивши врло повољан утисак. Предмет његовог интересовања су односи између Велике Британије и Србије у XIX и почетком XX вијека.

Студија о перцепцији Србије и Балкана у Великој Британији 1903-1906. на трагу је модерних историографских интересовања, која проучавају интеракцију јавног мњења и политике, утицај политичких кругова на стварање "пожељне" или "прихватљиве" слике одређеног простора у јавности, начин формирања и вјеродостојност таквих представа. Суштина те вјечите приче, у најкраћем, је ова: када се створи јед-

на слика одређеног простора (народа, појединца итд.), и када се то уради из позиције моћи, онда било шта да уради онај ко је предмет те представе означава се и третира само у оквиру већ створене слике. Онај коме се то деси постаје привремени или трајни заробљеник наметнуте представе о њему, која, за оног који ју је креирао, увијек има неку своју, сасвим одређену функцију. Када је у питању Балкан, ова проучавања су од посебног значаја, због, у дужем историјском периоду присутног, приличног непознавања овог простора у западној јавности. Будући да је судбина Балкана увијек зависила од моћних страних политичких центара, она је, дјелимично, била условљена и односом тамошње јавности према појединим балканским питањима. А Велика Британија је прва од модерних држава у којима је јавност стекла одређени утицај на доносиоце политичких одлука. Бројност и утицај британске штампе био је у XIX вијеку знатно већи него, рецимо, француске.

Методолошки узор за обраду наведене проблематике Марковић је имао у најновијим, на западу публикованим, књигама о Балкану, чији су аутори позната имена савремене науке, поријеклом са балканских простора, Марија Тодорова (*Imagining the Balkans*, Oxford 1995) и Vesna Goldsworthy (*Inventing*

Ruritania. The Imperialism of the Imagination, New Haven and London, 1998), а које је, по нашем скромном мишљењу, у понечему и превазишао. Искоришћено је и прилично познато научно дјело Венди Брасвел (Wendy Bracewell), Вејна Вучинића (Wayne Vucinich), Дејвида Мекензија (David Mackenzie), Френсиса Радовића (Francis Radovich), Стевана Павловића (Stevan K. Pavlowitch), Димитрија Ђорђевића и других, на западу признатих проучавалаца Балкана (у западним научним круговима постоји стална скепса у погледу начина на који балкаски историчари доживљавају своје националне историје). Уопштено, укључена је обимна литература и значајни, углавном објављени извори. Осим овога, истраживачки посао аутора највише се састојао у проучавању британске штампе, периодичних часописа разних профила, путописа, енциклопедија и другог.

Иако је у првом поглављу обрађена перцепција Србије у Британији током XIX вијека, основно хронолошко одређење теме на период 1903-1906. аутор је објаснио чињеницом да је тај период врло индикативан за реконструкцију начина на који се, уз слијед политичких догађаја и одлука, ствара и мијења у Британији слика о Србији и Балкану. Наиме, Мајски преврат у Србији и крваво заплитање македонског питања утицали су на стварање негативног имиџа Балкана, који је Марија Тодорова крстила називом "балканизам". Каснија промјена међународних околности и перспектива, која је условила и обнову дипломатских односа између Велике Британије и Србије, учинила је да и слика Србије у Британији почне да се мијења. Аутор је нагласио и значај Велике источне кризе за упознавање британске јавности са балканским просторима, потврђујући то ријечима Вилијама Стида (William Stead) да су прије тога чак и најосновније чињенице биле познате само за пар државника, дипломата и путника. Умножавање путописа, истраживања

и политичких анализа дало је резултат у бољем познавању ових простора. Али још када је Херберт Вивиан 1897. објавио књигу о Србији (*Servia, the Poor Man's Paradise*, London 1897), могао је да устврди да, када би описао само половину од свих лијепих ствари које је тамо видио, ни једна једина душа у Британији не би му вјеровала. Аутор с правом закључује да је завршетком Велике источне кризе настао пад интересовања за Србију и Балкан у британској јавности. Али од те кризе датира формирање двије доминантне струје у британској јавности, које су имале различит однос према балканским народима а водиле су, у политичком смислу, једна у туркофобију а друга у русофобију или, како каже аутор, славенофобију као њену специфичну форму.

У поглављу "Лоши момци Балкана" (*The Bad Boys of the Balkans*), аутор се позабавио сликом балканских династија и њихових држава насталом у Британији на самом крају XIX и почетком XX вијека, посебно обрађујући Бугарску и македонско питање. Највише простора ипак посвећено је Мајском преврату у Србији и реакцијама које је он изазвао у британској јавности и званичним круговима. Прекид дипломатских односа и њихова обнова посебно су обрађени. Перцепција Србије у Британији, у том периоду, основна је тема књиге, а она се може симплифицирано представити кроз један наслов, који аутор користи као наслов поглавља: Србија, земља убистава, абдикација (*Servia the Land of Assassinations, Abdications*). Текст је обогаћен значајним бројем навода из штампе и периодике, као и врло занимљивим илустрацијама, углавном карикатурама из ондашње британске штампе, којима је иначе пропраћен сваки дио књиге, а дате су и у прилогу. Најзначајнији "ствараоци" имиџа Балкана у британској јавности и њихова дјелатност појединачно су обрађени.

Тражећи узроке лоше слике Србије и Балкана у ондашњој Британији,

аутор је у петом поглављу представио онај типични, традиционални британски систем вриједности, који је увелико формирао одређени начин размишљања. Тај начин размишљања није могао да свари оно што се на Балкану дешавало. Закључујући о развоју представа о Србији и Балкану, аутор сматра да је процес "ре-оријентализације" Србије ишао истовремено са стигматизацијом Македоније у британској јавности. Ови процеси водили су ка стварању јединственог и генерализованог имица Балкана, а то је имиц немирног, проблематичног и крвожедног простора. Није чудо да је John Bull (британски часопис) након Сарајевског атентата донио наслов "Дођавола са Србијом" (To hell with Serbia). Један од кључних начина на који је прагматични британски ум посматрао овај простор своди се на питање које је Хогарт у својој књизи (The Nearer East) поставио још 1902. године: Како ће се овај регион уклопити у економију свијета? Прича о географском, економском,

културном откривању Балкана је у исто вријеме прича о покушајима да се тај простор контролише и уклопи у свјетски економско-политички систем. Стварање "пожељних" представа о њему било је у функцији те контроле. Зато је Венди Брасвел (Wendy Bracewell) закључила да су становници југоистока Европе били предмет манипулативних генерализација од стране западњака. Повремено су се смјењивале "ре-оријентализација" и "европеизација" Балкана у западној јавности и политици, али се није мијењала константа да је позиција овог простора у односу на западну Европу увијек била инфериорна.

Књига Слободана Марковића није дјело позитивистичке историографије, али има модеран израз и задовољава актуелна научна интересовања. Чињеница да је писана на енглеском језику не би требало да буде препрека да стекне признање и буде коришћена у домаћим научним круговима, јер она то свакако заслужује.

Мр Саша КНЕЖЕВИЋ